

Zwyrodnienie plamki związane z wiekiem ang. Age-related Macular Degeneration (AMD)

Prof. dr hab. med. Jerzy Szaflik
Kierownik Katedry i Kliniki Okulistyki
II Wydziału Lekarskiego WUM w Warszawie

Dr n. med. Magdalena Ulińska

Definicja

Schorzenie degeneracyjne centralnej części dna oka, prowadzące w części przypadków do poważnej utraty widzenia – określanej jako praktyczna (inaczej społeczna lub prawna) ślepota. Choroba zaczyna się w naczyniówce, ale w części przypadków prowadzi do uszkodzenia okolicy plamkowej siatkówki i wówczas dochodzi do spadku ostrości wzroku.

Etiologia i występowanie

- uwarunkowania genetyczne
  - ✓ płeć (częściej chorują kobiety),
  - ✓ rasa (częściej u rasy białej);
- czynniki środowiskowe (dotyczy zwłaszcza społeczeństwa krajów wysoko rozwiniętych);
- czynniki predysponujące
  - ✓ wiek (częstość w przedziale wiekowym 50–65 lat wynosi <5%, a po 75 roku życia – ponad 30%,
  - ✓ kolor tęczówek (niebieskie słabiej chronią przed szkodliwym wpływem światła, zwłaszcza w zakresie widma niebieskiego i ultrafioletu),
  - ✓ nawyki (palenie tytoniu),
  - ✓ otyłość,
  - ✓ zaburzenia metaboliczne: dyslipidemie, cukrzyca (uszkodzenie drobnych naczyń krwionośnych – podobnie jak w miażdżycy),
  - ✓ nadciśnienie tętnicze.

Patogeneza

Niedokrwienie i niedotlenienie tkanek oka, w tym centralnej części siatkówki o bardzo dużym zapotrzebowaniu na tlen i składniki odżywcze może prowadzić do:

- zmian zanikowych (prawidłowy lub obniżony poziom czynników proangiogennych) → postać sucha AMD lub
- zmian wytwórczych (podwyższony poziom czynników proangiogennych) → postać wysiękowa AMD.

Sekwencja zjawisk w postaci wysiękowej AMD:

- wzrost oddziaływania czynników proangiogennych → „pączkowanie” prawidłowych naczyń naczyniówki,
- niekontrolowany rozwój naczyń patologicznych = neowaskularyzacja (nowotworzenie) naczyniówkowa → przenikanie osocza i elementów morfotycznych krwi do otaczających je tkanek,
- uszkodzenie nabłonka barwnikowego, fotoreceptorów i innych warstw siatkówki → powstanie blizny.

Rozpoznanie

Objawy podmiotowe

Wczesne stadia postaci suchej:

- bezobjawowe,
- bardzo rzadko (przy obecności zlewnych druz) może występować dyskretne pogorszenie widzenia z metamorfopsjami.

Zaawansowane stadium postaci suchej:

- powolne pogarszanie się ostrości wzroku (na przestrzeni wielu lat),
- mroczek centralny.

Postać wysiękowa:

- dość nagle (zwykle kilka tygodni) pogorszenie widzenia,
- wyraźne krzywienie się obrazów, zaburzenia widzenia barwnego i odczuwania kontrastu, w końcu mroczek centralny.

Obraz kliniczny

Ocena opiera się na badaniu klinicznym oraz optycznej koherentnej tomografii (OCT), a w niektórych przypadkach na wyniku angiografii fluoresceinowej:

- postać sucha – dominująca (80–90% przypadków), ale o łagodnym przebiegu, ze złogami nieprawidłowych substancji (tzw. druzami) i drobnymi zanikami nabłonka barwnikowego. Ma przebieg powolny (kilku-, a nawet kilkunastoletni), może jednak sporadycznie doprowadzić do praktycznej ślepoty, jeśli dojdzie do zaawansowanego zaniku nabłonka barwnikowego (tzw. zaniku geograficznego);
- postać wysiękowa – dość rzadka (10–20% przypadków), ale będąca główną (90%) przyczyną praktycznej ślepoty z powodu AMD, z rozwojem patologicznych naczyń krwionośnych pod siatkówką, które prowadzą do rozwoju w niej wtórnych zmian.

W zależności od lokalizacji naczyń patologicznych rozróżnia się:

- ✓ tzw. postać ukrytą CNV (zlokalizowane pod nabłonkiem barwnikowym siatkówki),
- ✓ tzw. postać klasyczną (przechodzące przez nabłonek barwnikowy pod siatkówkę neurosensoryczną) z podziałem na:
  - minimalnie klasyczną (>50% naczyń „ukryte” pod nabłonkiem barwnikowym),
  - dominująco klasyczną (<50% naczyń ponad nabłonkiem barwnikowym).

Oprócz słabiej lub lepiej widocznej płytki naczyń patologicznych można stwierdzić:

- ✓ obrzęk siatkówki,
- ✓ twarde przesięki,
- ✓ surowicze lub krwotoczne odwarstwienia nabłonka barwnikowego,
- ✓ surowicze uniesienie siatkówki sensorycznej,
- ✓ wylewy podsiatkówkowe,
- ✓ włóknienie podsiatkówkowe,
- ✓ skupiska barwnika,
- ✓ towarzyszące druzy,
- ✓ wylew krwi do ciała szklistego (bardzo rzadko).

Diagnostyka

Do stwierdzenia początkowych zmian wystarczają podstawowe badania okulistyczne (badanie ostrości wzroku, test Amslera, badanie dna oczu) oraz OCT, nie ma więc potrzeby kierowania pacjenta do pracowni angiograficznej. W przypadku podejrzenia postaci wysiękowej niezbędna jest pilna diagnostyka (OCT i angiografia).

Testy diagnostyczne

- 1. Badanie ostrości wzroku** – obniżenie ostrości wzroku do dali i bliży (nie jest równoznaczne z obecnością AMD, ale sugeruje konieczność dokładnej diagnostyki).
- 2. Badanie poczuca kontrastu** (np. na tablicach Pelli-Robson).
- 3. Test Amslera** – badanie plamki w zakresie 10° od punktu fiksacji. Może być przeprowadzony przez pacjenta samodzielnie, dowolnie często. Oryginalny test składa się z 7 tablic, ale w badaniach przesiewowych oraz w celu samokontroli można go uprościć do jednej. Jest to kwadratowa kartka papieru w kratkę (linie pionowe i poziome rozmieszczone są w odległości 5 mm jedna od drugiej), z wyraźnie zaznaczonym pośrodku punktem fiksacji.

Test jest bardzo przydatny do celów przesiewowych, jednak nie różnicuje przyczyny metamorfozy. We wczesnych stadiach choroby, kiedy fotoreceptory siatkówki funkcjonują prawidłowo – daje wynik ujemny. Natomiast w każdej chorobie plamki, kiedy dochodzi do zbliżenia, oddalenia lub uszkodzenia fotoreceptorów wynik jest nieprawidłowy. Ryc. 1 przedstawia test Amslera do badań przesiewowych chorób plamki.
- 4. Ocena dna oczu w obrazie stereoskopowym z użyciem specjalnych soczewek powiększających obraz.**

We wczesnych stadiach AMD zmiany na dnie oka mogą zostać stwierdzone przypadkowo, podczas badania z innej przyczyny. Wynika z tego, że nawet jeżeli pacjent nie odczuwa żadnych dolegliwości, to po 50. r.ż. powinien poddawać się okresowym badaniom okulistycznym – początkowo co 2 lata, a później co rok.
- 5. Badanie OCT (optyczna koherentna tomografia)** – bardzo dokładna metoda pozwalająca zobrazować poszczególne warstwy siatkówki i ocenić jej grubość.

Obecnie jest to podstawowe badanie w monitorowaniu zarówno postępu suchej postaci, jak i wskazań oraz wyników leczenia postaci wysiękowej.
- 6. Kolorowa fotografia dna oka** (stanowi ona dokumentację badania dna oka).
- 7. Zdjęcie w świetle bezczerwienym** (umożliwia ocenę niektórych szczegółów niewidocznych na kolorowym zdjęciu).
- 8. Angiografia fluoresceinowa** pozwalająca zobrazować sieć naczyń patologicznych i ocenić ich aktywność (intensywność przecieku).
- 9. W niektórych przypadkach angiografia indocjaninowa** (umożliwia lepszą ocenę głębszych warstw – głównie naczyńki w przypadkach, w których angiografia fluoresceinowa nie daje jednoznacznego rozpoznania).
- 10. Ultrasonografia oraz tomografia komputerowa** (badania wykonywane w bardzo zaawansowanych przypadkach przy różnicowaniu z guzami, głównie w przypadku słabo przeziernych ośrodków optycznych).

Leczenie

Metody leczenia AMD mają stosunkowo krótką historię. Do końca lat 80-tych XX wieku praktycznie nie istniała żadna skuteczna metoda leczenia.

Postać sucha

● Profilaktyczne przyjmowanie witamin i mikroelementów o działaniu antyoksydacyjnym

Jest to obecnie jedyne proponowane postępowanie zapobiegawczo-lecznicze. U pacjentów z AMD stwierdza się w siatkówce obniżone (do około 70%) wartości barwników wzrokowych z grupy karotenoidów (luteina, zeaksantyna, mezozeaksantyna i in.), które wykazują ochronny wpływ na siatkówkę, przeciwdziałając powstawaniu wolnych rodników tlenowych i ich szkodliwemu wpływowi. Udowodniono, że suplementacja związków działających antyoksydacyjnie: witamin, karotenoidów i innych substancji lub spożywanie warzyw

bogatych w te związki (szpinak, brokuły, kapusta włoska i inne warzywa o dużych, zielonych liściach) hamuje rozwój AMD. Nie wiadomo jednak, czy każdy pacjent z wczesnymi zmianami lub z rodzin, w których występują przypadki wysiękowej AMD wymaga tej substytucji. Pewne nadzieje wiąże się z prowadzonymi obecnie badaniami genetycznymi, które być może pozwolą wyselekcjonować grupy ryzyka pacjentów z wczesną postacią AMD, zagrożonych rozwojem zaawansowanego schorzenia (zaniku geograficznego siatkówki lub postaci wysiękowej).

Postać wysiękowa

(metody leczenia omówione są w kolejności chronologicznej ich wprowadzania w okulistyce)

• Fotokoagulacje laserowe

Zabieg polega na zniszczeniu całej błony neowaskularnej z marginesem zdrowej tkanki przy użyciu lasera termicznego. Daje to 50% szansy na trwałe zniszczenie naczyń patologicznych. Ujemnym skutkiem zabiegów – w przypadku zmian centralnych (poddokowych) – jest jednak obniżenie ostrości wzroku o około 3 rzędy wskutek nieodwracalnego zniszczenia zdrowej siatkówki wokół zmiany, stąd obecnie leczenie to stosuje się wyłącznie w przypadku, gdy błona neowaskularna oddalona jest od dołeczka o minimum 200 μm , co dotyczy najwyżej kilkunastu procent pacjentów.

• Metody chirurgiczne:

- ✓ Witrektomia przez część płaską ciała rzęskowego z usunięciem błony podsiatkówkowej
- ✓ Witrektomia przez część płaską ciała rzęskowego z okrężnym odcięciem siatkówki i jej przesunięciem – translokacja (inaczej rotacja) plamki

Oba typy zabiegów wykonuje się obecnie sporadycznie ze względu na wysoką częstość powikłań: nieodwracalne uszkodzenie nabłonka barwnikowego przy usuwaniu ukrytych błon, dwojenie spowodowane zmianą osi widzenia w translokacji plamki, odwarstwienie siatkówki z obecnością błon nasiatkówkowych.

• Terapia fotodynamiczna (PDT – ang. Photodynamic therapy)

Jest to metoda polegająca na podawaniu substancji fotouczulającej (werteporfina – syntetyczna porfiryra), a następnie – na naświetlaniu chorej tkanki laserem o odpowiedniej (kompatybilnej z fotouczulaczem) długości fali, dzięki czemu wewnątrz patologicznych naczyń krwionośnych powstaje tlen singletowy oraz wolne rodniki tlenowe, co doprowadza do zakrzepów i zamknięcia tych naczyń bez szkody dla zdrowych tkanek. Zniszczenie patologicznych naczyń umożliwia zatrzymanie wtórnego uszkodzenia siatkówki i stabilizację ostrości wzroku. Zabiegi wymagają powtarzania: w pierwszym roku średnio 3,4 raza, w kolejnych latach – rzadziej. Ich skuteczność u pacjentów z dominującą klasyczną postacią CNV sięga 70%, co oznacza, że takim odsetku pacjentów nie dojdzie do spadku ostrości wzroku przekraczającej 3 linie. Nie udowodniono natomiast korzyści stosowania tej metody w innych postaciach CNV. Metoda ta jest obecnie zarezerwowana do leczenia pacjentów z postacią dominującą klasyczną CNV, u których istnieją przeciwwskazania do doszkliskowego podawania leków hamujących angiogenezę.

• Przeźreniczna termoterapia (TTT – ang. Transpupillary thermotherapy)

Do zabiegu wykorzystuje się laser o odpowiedniej długości fali. Mechanizm działania polega na podniesieniu temperatury chorej tkanki o 4–10°C, co prowadzi do zatrzymania rozrostu patologicznych naczyń poprzez termiczny zakrzep w CNV, zahamowanie angiogenezy i apoptozę. Parametry techniczne powodują, że możliwe jest leczenie stosunkowo dużych zmian i głębiej położonych. Skuteczność zabiegu zależy od wielu czynników miejscowych i zewnętrznych i jest trudna do przewidzenia, co powoduje, że metoda ma dziś marginalne zastosowanie.

• Podawanie kortykosteroidów

Trwają badania nad zastosowaniem tej grupy leków w postaci depozytów okołogałkowych lub iniekcji do ciała szklistego. Idea ich stosowania opiera się na fakcie, że w procesie powstawania patologicznych naczyń biorą udział mediatory zapalenia. Niestety dotychczas przebadane leki nie potwierdziły wyższości tego typu

terapii nad dotychczas stosowanymi, a zwłaszcza nad najnowszą metodą – doszkliskowym podawaniem leków hamujących angiogenezę.

- **Stosowanie inhibitorów angiogenezy – jest to obecnie najskuteczniejsza metoda leczenia wysiękowej postaci AMD**

Inhibitory angiogenezy są związkami chemicznymi hamującymi powstawanie patologicznych naczyń na drodze blokowania śródbłonkowego czynnika wzrostu naczyń (ang. VEGF – vessel endothelial growth factor). Ideą ich stosowania jest przywrócenie równowagi pomiędzy procesami prowadzącymi do stymulacji i do hamowania neowaskularyzacji naczyniówkowej.

Pierwszym, zarejestrowanym w 2006 roku, lekiem był pegaptanib sodu (Macugen), będący aptamerem VEGF. Lek ten okazał się skuteczny we wszystkich postaciach CNV, ale jego efekt nie przekraczał wyników terapii PDT u pacjentów z postacią dominująco klasyczną CNV, więc obecnie nie jest stosowany w AMD, chociaż trwają badania nad jego zastosowaniem w innych wskazaniach.

Kilka miesięcy później zarejestrowano drugi lek anty-VEGF – ranibizumab (Lucentis). Jest to fragment przeciwciała monoklonalnego skierowanego przeciwko VEGF. Zastosowanie tego leku przyniosło przełom w leczeniu AMD, gdyż jest to pierwszy lek dający szansę uzyskania poprawy widzenia, a nie tylko stabilizacji ostrości wzroku rozumianej jako wynik nie gorszy niż spadek o 3 rzędy. Wypracowany na podstawie licznych badań klinicznych schemat podawania Lucentisu przewiduje dwufazowość leczenia. W fazie nasycającej podaje się 3 iniekcje w odstępach miesiąca. Faza podtrzymująca prowadzona jest indywidualnie u każdego pacjenta w zależności od stabilności ostrości wzroku i grubości siatkówki w OCT. Trwają badania kliniczne mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa stosowania leku (podawanie doszkliskowe obarczone jest ryzykiem – na szczęście znikomym – działań niepożądanych zarówno miejscowych jak i ogólnoustrojowych), zwiększenia skuteczności poprzez terapię skojarzoną z PDT oraz zastosowanie leku w innych wskazaniach.

Ryc. 1. Test Amslera do badań przesiewowych chorób plamki

